

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

OK./ riksåklagaren ang. grovt vapenbrott m.m.

(Svea hovrätts dom den 22 juni 2023 i mål B 6457-23)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt att sända eller lämna in svarsskrivelse över OK:s överklagande. Följande anförs.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag tillstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

Tingsrätten dömde OK för grovt vapenbrott till ungdomsövervakning i sex månader. Vid straffmätningen beaktades OK:s ungdom (29 kap. 7 § första stycket första meningen brottsbalken). OK överklagade domen och yrkade att hovrätten i första hand skulle frikänna honom från grovt vapenbrott och i andra hand bedöma vapeninnehavet som brott av normalgraden. Han yrkade vidare att hovrätten under alla förhållande skulle lindra straffet. Hovrätten fastställde tingsrättens dom i överklagade delar.

OK har varit frihetsberövad med anledning av brott som prövats i målet eller som påföljden avser under tiden den 26 januari 2023–den 18 april 2023 (se bilaga C till tingsrättens dom).

Överklagandet

OK har yrkat att Högsta domstolen ska besluta att påföljden ska anses helt eller delvis verkställd genom den tid som han suttit frihetsberövad i målet. Under alla förhållanden har han yrkat strafflindring.

Som skäl för prövningstillstånd har han gjort gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen klargör

1. under vilka omständigheter påföljden bör anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet när någon döms till ungdomsövervakning och har varit frihetsberövad med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser på ett sätt som enligt 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräkning av tid för frihetsberövande ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, samt
2. i fall då ungdomsövervakningen anses som helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet, klargör hur ett frihetsberövande ska tillgodoräknas vid ungdomsövervakning.

Det föreligger enligt överklagandet under alla omständigheter synnerliga skäl att bevilja prövningstillstånd.

Grunderna för min inställning

Om någon har dömts till fängelse på viss tid eller till sluten ungdomsvård och den dömde med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad i Sverige eller utomlands under en sammanhängande tid av minst 24 timmar, ska tiden för frihetsberövandet tillgodoräknas den dömde som verkställighet av påföljden. Tillgodoräknande ska dock inte ske om tiden för frihetsberövandet redan tillgodoräknats den dömde eller den dömde samtidigt avtjänat sådan frihetsberövande påföljd i annat mål. (Se 2 § lagen [2018:1250] om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande.)

Om någon döms till böter, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning och med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad på ett sätt som enligt 2 § ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, får rätten besluta att påföljden ska anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet. (Se 3 § andra stycket a. lag.)

Det saknas vägledande uttalanden i relevanta förarbeten om i vilka situationer påföljden ungdomsövervakning får anses helt eller delvis verkställd genom ett frihetsberövande och hur beräkningen av tillgodoräknandet i förekommande fall ska göras (jfr prop. 2019/20:118 s. 107 och 162, 2017/18:250 s. 141 f. och 192, 2005/06:165 s. 80 och 136, 1999/00:26 s. 54 samt 1972:146 s. 19 f. och 62 f.).

I NJA 2007 s. 636 fann Högsta domstolen att påföljden ungdomstjänst i 110 timmar borde anses verkställd med fem timmar med anledning av att den tilltalade hade varit anhållen under tiden den 29 november–den 1 december 2006. Det framgår inte närmare i avgörandet vilka överväganden som gjordes i frågan.

I NJA 1989 s. 12 uttalade Högsta domstolen att avräkning av tid för straffprocessuella frihetsberövanden från bl.a. böter regelmässigt bör ske (se prop. 1972:146 s. 64). Vad gäller storleken av det avdrag som ska ske konstaterades förarbetena ge liten ledning. Även med en individualiserad bedömning borde enligt Högsta domstolen någon hållpunkt för avräkningen kunna ställas upp. I ett sådant ordinärt fall som det för Högsta domstolens prövning aktuella borde som ett riktmärke kunna gälla att ett dygns frihetsberövande motsvarar 10 dagsböter. Resultatet får sedan, enligt Högsta domstolen, modifieras med hänsyn till omständigheterna (jfr a. prop. s. 75).

I doktrinen har frågan om tillgodoräknande av frihetsberövande vid ungdomsövervakning avhandlats enligt bl.a. följande (se Borgeke & Forsgren, Att bestämma påföljd för brott [2021, version 4, JUNO], s. 624).

Inte heller när det gäller hur ett frihetsberövande ska tillgodoräknas vid ungdomsövervakning görs det några vägledande uttalanden i propositionen. Där anges endast att det får bestämmas i rättstillämpningen hur stor del av ungdomsövervakningen som kan anses motsvara ett dygns frihetsberövande (se prop. 2019/20:118 s. 162). Denna formulering antyder möjligen att lagstiftaren har sett framför sig att ett dygns frihetsberövande inte ska anses fullt ut motsvara ett dygns ungdomsövervakning. Det finns dock skäl att överväga om avräkningen trots detta inte bör ske dag för dag på motsvarande sätt som vid ett fängelsestraff. Ungdomsövervakning ska ju ”straffmätas” på motsvarande sätt som fängelse, se avsnitt 6.5. Ett straffmättningsvärde på motsvarande nio månaders fängelse ska alltså motsvara nio månaders ungdomsövervakning. Om tillgodoräknande trots detta inte ska ske enligt samma principer, kan det uppstå en form av dubbelbestraffning. Anta att det i detta, låt vara ovanliga, exempel har förekommit sex månaders frihetsberövande där den dömde varit gripen, anhållen och häktad. Om påföljden bestäms till fängelse eller slutet ungdomsvård, skulle den frihetsberövande delen av påföljden vara verkställd genom frihetsberövandet. Om påföljden hade bestämts till slutet ungdomsvård skulle påföljden vara helt verkställd, då någon villkorlig frigivning inte sker. I fallet fängelse skulle det dock återstå prövotid, risk för

förverkande av villkorligt medgiven frihet och eventuell övervakning. I avvaktan på att rättstillämpningen säger sitt är rekommendationen här att tillgodoräknande av frihetsberövande vid ungdomsövervakning bör ske på motsvarande sätt som vid fängelse, dvs. dag för dag. Det skulle därför i exemplet återstå tre månader ungdomsövervakning att verkställa.

Bestämmelserna i 3 § är fakultativa. Avräkning bör dock, som HD uttalade i det tidigare redovisade rättsfallet, regelmässigt ske från ett bötesstraff. Även vid ungdomstjänst och ungdomsövervakning bör ett tillgodoräknande ske, när det förekommit relevanta frihetsberövanden. Det kan emellertid förekomma att ett bötesstraff är så obetydligt att ett beslut att böterna ska anses helt verkställda genom frihetsberövandet inte framstår som en rimlig kompensation för frihetsberövandet. Då kan den dömde på särskilt sätt yrka ersättning för frihetsberövandet (se lagen, 1998:714, om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder). Huruvida rätten då bör avräkna böterna helt och hållet och i domskälen förklara att kompensation för hela frihetsberövandet inte har kunnat ske i tillräcklig utsträckning eller om rätten alldeles bör avstå från avräkning kan diskuteras från mera allmänna utgångspunkter. I prop. 1972:146 s. 64 har dock angivits att det i fall av aktuellt slag kan finnas skäl för att bötesstraffet verkställs och att den dömde bereds möjlighet att yrka ersättning för frihetsberövandet. Annars kunde man kanske tycka att skälen överväger för att rätten förklarar bötesstraffet helt verkställt genom frihetsberövandet men samtidigt anger i domen att detta inte utgör en tillräcklig kompensation. Härigenom undviks ju att ett förfarande med bötesbetalning behöver tillgripas när det i själva verket förhåller sig så, att det är den dömde som har pengar att fordra från staten. Det kan diskuteras om motivuttalandet från år 1972 fortfarande bör betraktas som vägledande (se RH 2006:71). I ”Haltdomen” NJA 2013 s. 321, som gällde narkotikabrott, hade den tilltalade varit frihetsberövad under en tid om fem månader och tio dagar. Det var avsevärt längre än som motsvarade straffvärdet av brottsligheten, som var fängelse i en månad. Frihetsberövandet beaktades som ett billighetsskäl och ledde till att HD gick under straffminimum och bestämde påföljden till 30 dagsböter. Bötesstraffet skulle enligt HD anses helt verkställt genom frihetsberövandet. En lösning är förstås att rätten beslutar att bötesstraffet ska anses helt verkställt men i sina domskäl anmärker att frågan om detta utgör en tillräcklig kompensation för frihetsberövandet prövas i annan ordning.

I de tidigare nämnda rättsfallen från HD (NJA 1989 s. 12 och NJA 2007 s. 636) rörde det sig om böter respektive ungdomstjänst som dömdes ut som enda påföljd. Frågan är då vad som bör gälla om domstolen beträffande någon, som har varit frihetsberövad, tänker sig att döma till böter i samband med en villkorlig dom eller en skyddstillsyn. Svaret torde vara att en avräkning enligt det nu aktuella lagrummet inte ska ske. I stället kan det förhållandet att ett frihetsberövande har föregått exempelvis en villkorlig dom ofta utgöra skäl för att inte förena den villkorliga domen med böter. Om en villkorlig dom eller en skyddstillsyn i ett fall, där den tilltalade har varit frihetsberövad, förenas med böter kan avräkning av böterna mot frihetsberövandet ske om den villkorliga domen eller skyddstillsynen undanröjs (se prop. 1972:146 s. 47). Samma gäller numera också beträffande ungdomsvård och ungdomstjänst (se prop. 2015/16:151 s. 76).

Min bedömning

Den nya påföljden ungdomsövervakning för unga personer som begått allvarliga brott infördes genom lagändringar som trädde i kraft den 1 januari 2021. Påföljden är avsedd för de situationer då ungdomsvård eller ungdomstjänst inte bedöms vara tillräckligt ingripande, samtidigt som det inte finns tillräckliga skäl för slutna ungdomsvård. Rätten får bestämma tiden för ungdomsövervakning till lägst sex månader och högst ett år. Den som döms till ungdomsövervakning ska medverka i verkställighetsplanering och följa det som anges i verkställighetsplanen. För att säkerställa att påföljden har en tillräcklig ingripandegrad ska den straffmätas. Ungdomsövervakning bygger på övervakning och kontroll och är avsedd att innebära en uppoffring och frihetsinskränkning som är mer ingripande än ungdomsvård och ungdomstjänst, men utan att den innebär institutionsvård. För att påföljden ska kunna verka brottsavhållande och leva upp till barnkonventionens bestämmelser var tanken att innehållet i påföljden också utformas på så sätt att den så långt som möjligt angriper de riskfaktorer som kan antas öka risken för nya brott och understödjer de skyddsfaktorer som kan antas motverka en sådan risk. (Se prop. 2019/20:118 s. 35 f.)

Bestämmelserna om tillgodoräknande av frihetsberövande vid ungdomsövervakning är fakultativa. Med hänsyn till syftet bakom reformen med ungdomsövervakning kan det ifrågasättas om tillgodoräknande av frihetsberövanden som verkställighet av påföljd bör

ske när, som i det nu överklagade fallet, tiden för ungdomsövervakning bestämts till så kort tid som sex månader samtidigt som tiden för frihetsberövande uppgått till tre månader. Om en avräkning skulle ske i denna och motsvarande situationer riskerar det risk- och skyddsforebyggande syftet med ungdomsövervakningen gå förlorat. Påföljdens innehåll, utformad för att angripa riskfaktorer och understödja skyddsfaktorer, skulle tydligt motverkas. Av dessa skäl motsätter jag mig ändring av hovrättens dom.

Vid ny lagstiftning är det allmänt sett av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar tillämpningsfrågor. I de listor med prioriterade prejudikatfrågor för åren 2021 och 2022 som Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt tagit fram till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras anges det som angeläget att tillämpningsområdet för den nya påföljden ungdomsövervakning klarläggs och att utvecklingen av praxis bör bevakas. Dessa uttalanden är fortfarande giltiga.

Det saknas närmare uttalanden i förarbetena om hur frågan om tillgodoräknande av frihetsberövande ska avgöras vid ungdomsövervakning och hur ett eventuellt tillgodoräknande ska beräknas. Hovrättspraxis som avser ungdomsövervakning är hittills begränsad och det är därför, enligt Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum, svårt att uttala sig om enhetligheten. Det finns emellertid, vilket även framgår av de hovrättsavgöranden som refereras i överklagandet, exempel på att frågan om tillgodoräknande har bedömts på olika sätt av hovrätterna. Det går i dessa fall inte att läsa ut av domskälen vilka överväganden hovrätterna har gjort. Domskälen är knapphändiga. I den nu överklagade domen nämns frågan om tillgodoräknande av frihetsberövandet inte alls.

Ungdomsövervakning kan förväntas bli en vanligare påföljd med anledning bland annat av de höjningar av minimistraffen för rån, grov misshandel och våldtäkt som skett. Vid allvarlig brottslighet förekommer ofta frihetsberövanden före domen. Det är angeläget att praxis utvecklas enhetligt.

Min bedömning är av dessa skäl att det finns ett behov av vägledning från Högsta domstolen om i vilka situationer och på vilket sätt rätten får besluta att ungdomsövervakning ska anses helt eller delvis verkställd genom ett frihetsberövande. Jag tillstyrker därför prövningstillstånd på grund av prejudikatdispens.

Det har inte kommit fram något som talar för att det finns synnerliga skäl för prövningstillstånd.

Bevisuppgift och handläggning

Ingen bevisning åberopas. Målet kan avgöras utan huvudförhandling.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till

Södra åklagarkammaren i Stockholm (AM-12784-23).
Kammaråklagare Helena Nordstrand.
Utvecklingscentrum.